

Česká zemědělská univerzita v Praze

Ústřední komise Biologické olympiády

Biologická olympiáda

53. ročník

školní rok 2018–2019

Zadání okresního kola

k tématu:

Příjem a výdej látek

aneb

Něco dovnitř, něco ven

kategorie C

Jana Dobroruková, Jiří Hotový, Ivo Králíček

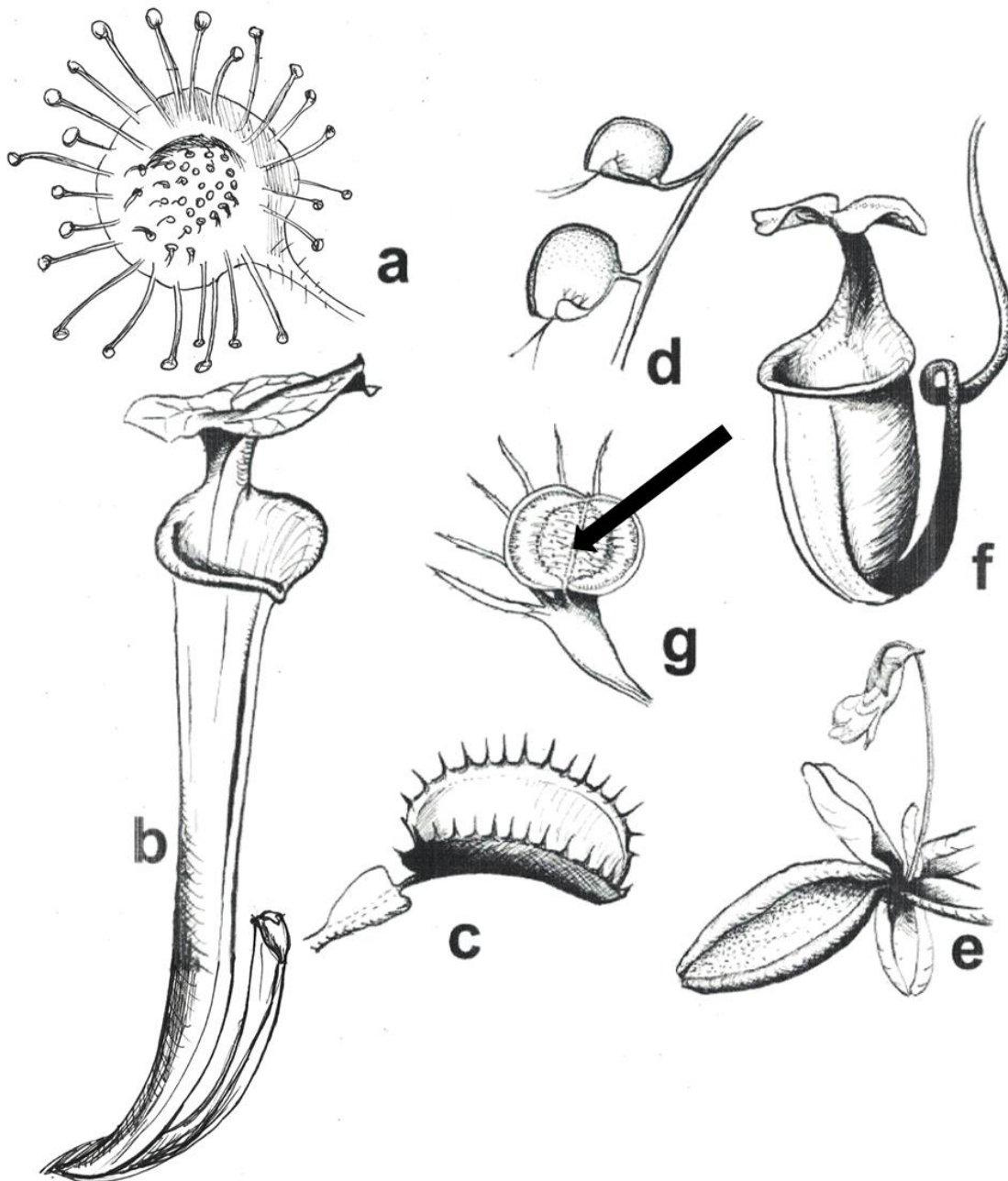
Praha 2019

Teoretická část – test

V otázkách s volbou odpovědí je vždy jen jedna odpověď správná, pokud není v zadání uvedeno jinak.

1. Na obrázcích a–f jsou znázorněna různá lapací zařízení vybraných druhů masožravých rostlin. Jedná se o organismy, které jsou schopny se vyživovat autotrofně i heterotrofně. Odborný výraz pro tento způsob výživy je:

.....

A) K charakteristice jednotlivých druhů rostlin doplň odpovídající písmeno obrázku, případně i chybějící odborné pojmy.

- ..... Mucholapka používá sklapovací past.
- ..... Aldrovandka má rovněž sklapovací past. Loví v(ve) .....
prostředí.
- ..... Rosnatka lapá kořist pomocí speciálních žláznatých chlupů, které odborně nazýváme .....
- ..... Tučnice lapá kořist celým povrchem listu.
- ..... Špirlice bývá velmi nápadně zbarvená.
- ..... Bublinatka je charakteristická velkým množstvím měchýřků, do kterých chytá drobnou kořist.
- ..... Největší láčkovka je schopná do své pasti ulovit i drobného hlodavce. Její lapací zařízení vzniká přeměnou ..... (doplň název orgánu).

B) Zakroužkuj písmena tří z uvedených rostlin, s nimiž se můžeš setkat v ČR ve volné přírodě a nebyly uměle vysazeny:

a   b   c   d   e   f

C) Podtrhni z nabídky dva biotopy, ve kterých můžeš při svých cestách po ČR objevit masožravé rostliny.

borové lesy, přímořská slaniska, rašeliniště, stepi, tropické lesy, tůň

D) Ke všem typům pastí na obrázcích naznač šipkou co nejpřesněji místo, kde je kořist trávena (dle vzoru na obrázku g).

2. A) Největší množství rozkvetlých bylin najdeme v podrostu listnatého lesa ..... (roční doba). Vykvétají většinou ještě před olistěním stromů, protože potřebují dostatek: srážek – světla – živin (zakroužkuj nejpodstatnější faktor).

B) Na obrázcích 1–5 jsou nakresleny některé z našich jarních rostlin. Napiš pod jednotlivé obrázky rodová jména z nabídky.

Nabídka: *bledule, dymnivka, orsej, sasanka, violka*

C) K rychlému vykvetení slouží rostlinám zásoby živin uložené ve speciálních podzemních orgánech. Přiřaď k vyobrazeným rostlinám jejich podzemní orgány, které jsou označeny písmeny.

1 .....

2 .....

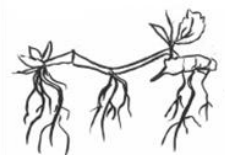
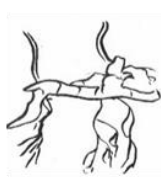
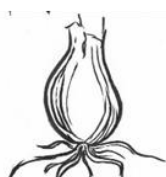
3 .....

4 .....

5 .....

a) hypokotylová hlíza	b) cibule	c) oddenek	d) kořenová hlíza	e) oddenek s plazivými výhonky
-----------------------	-----------	------------	-------------------	--------------------------------

3. A) Vyber správnou odpověď, která platí pro nitrofobní rostliny.

- a) Rostou na půdách chudých na dusík.
- b) Nerostou ve vnitrozemí.
- c) Rostou na půdách bohatých na dusík.
- d) Jejich obsahové látky se používají pro výrobu nitroglycerinu.

B) V následující nabídce podtrhni dvě nitrofobní rostliny.

klikva bahenní, kopřiva dvoudomá, lebeda lesklá, mochna husí, tučnice obecná

C) V následující nabídce vyber typické stanoviště nitrofobních rostlin.

- a) Rumiště, kde roste například merlík.
- b) Suťové lesy, kde roste například bršlice kozí noha.
- c) Rašeliniště, kde roste například rojovník.
- d) Okolí bývalých salaší nebo suchých záchodů na horách, kde roste například šťovík alpský.

4. Molekuly plyných i kapalných látek se pohybují z míst o vyšší koncentraci do míst o nižší koncentraci.

A) Jak se tento jev obecně nazývá? .....

B) Podtrhni správný výraz ve větách:

Za běžných podmínek se molekuly kyslíku pohybují rychleji *ve vzduchu / ve vodě*. Proto je podíl kyslíku *ve vzduchu / ve vodě* všude stejný.

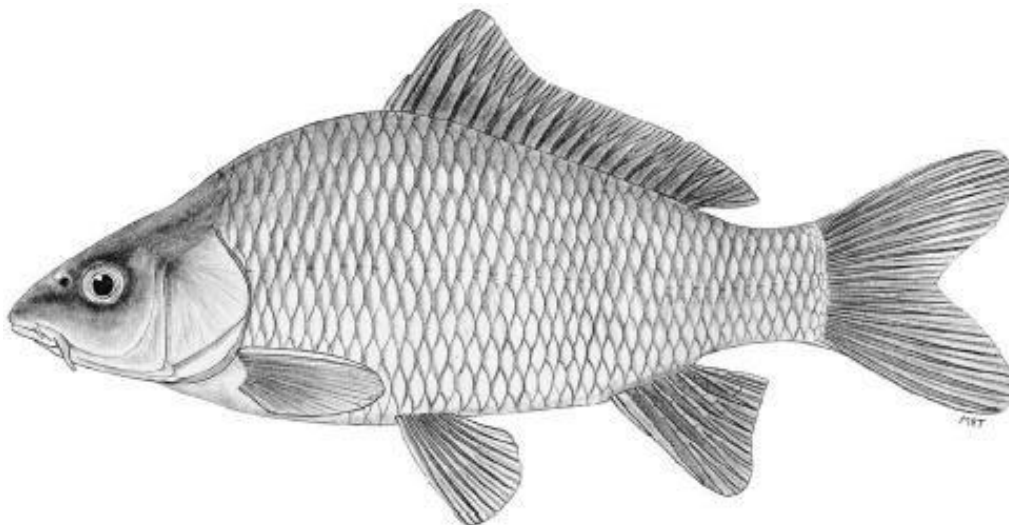
C) V následující nabídce podtrhni dva živočichy, kteří přijímají kyslík celým povrchem těla a k jeho přenosu ke tkáním nepotřebují oběhovou soustavu.

nezmar, páskovka, ploštěnka, skokan, škeble, žížala

5. A) Žralok se chytil do rybářské sítě. Ačkoli byl ve vodě, po krátké době se udusil. Vysvětli, proč se tak stalo.

.....
.....

B) Pokud se do sítě chytí ryba, neudusí se. Umožňuje jí to orgán, který žraloci nemají. Na obrázku označ tento orgán šipkou a pojmenuj ho.

.....

6. Ploštěnka může přijímat kyslík pouze na základě difúze. Proč tento způsob příjmu kyslíku není možný např. u slimáka? Vyber dvě tvrzení, která tuto skutečnost vysvětlují:

- a) Slimák má od povrchu do středu těla mnoho vrstev buněk, kterými kyslík difúzí už nedokáže pronikat dostatečně hluboko.
- b) Buňky každé vrstvy těla kyslík spotřebovávají pro sebe a tím jeho množství rychle klesá.
- c) Vlnivý pohyb svalů těla slimáka neumožňuje difúzi kyslíku.
- d) Pronikání kyslíku do středu těla slimáka brání útrobní vak.

7. Některé druhy ryb jsou schopné přežít i dosti dlouhou dobu mimo vodu. K dýchání přitom využívají různé tkáně a orgány. K jednotlivým rybám napiš čísla orgánů, kterými dýchají na souši.

bahník .....

1. sliznice dutiny ústní

paúhoř .....

2. sliznice střeva

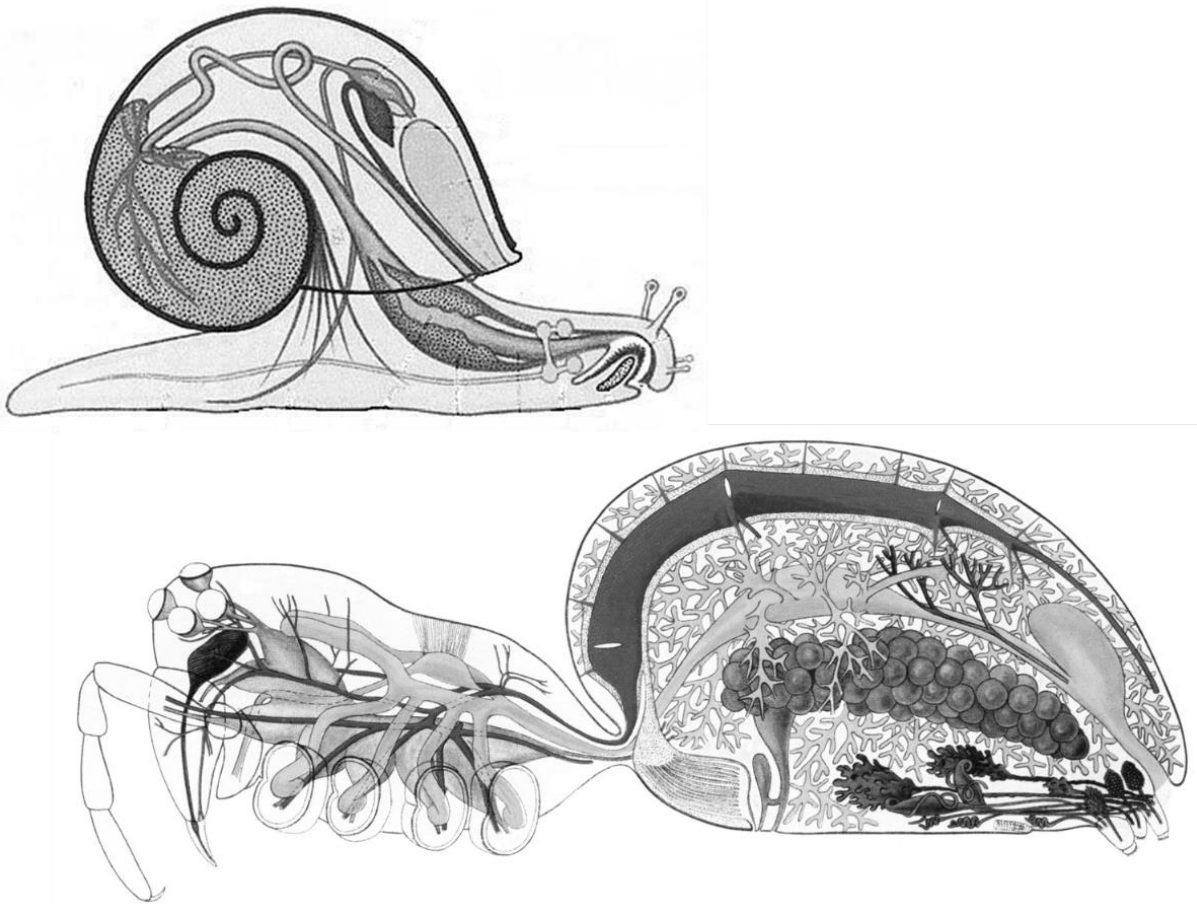
piskoř .....

3. plicní vaky

8. Vodní korýši dýchají pomocí žaber. Jak ale přijímají kyslík suchozemští korýši, např. svinky? Vyber správnou možnost.

- a) V dutinkách na zadečkových nožkách vstupuje kyslík ze vzduchu difúzí přímo do tělní kapaliny.
- b) Svinky mají vzdušnice.
- c) Svinky přijímají kyslík celým povrchem těla.
- d) Kyslík přijímají z vody, kterou si nabírají do uzavíratelných dutinek. Dále jde kyslík difúzí do tělní tekutiny.

9. Na obrázku plže a pavouka označ šipkou plicní vak.

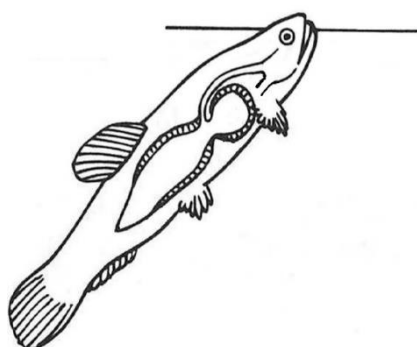

10. U některých ryb se při doplňkovém dýchání dostává kyslík do krve z plynového měchýře. Do něj se vzduch dostává přes několik orgánů.

A) Dva orgány uvedené v následující tabulce nejsou součástí cesty vzduchu do plynového měchýře. V horním řádku tabulky k nim přiřaď X.

B) Zbylé čtyři orgány očíslej 1 až 4 postupně podle toho, jak putuje vzduch do krve (plynový měchýř má číslo 5, krev má číslo 6).

	6	5					
jícen	krev	plynový měchýř	spojovací kanálek	střevo	ústa	žaludek	hltan

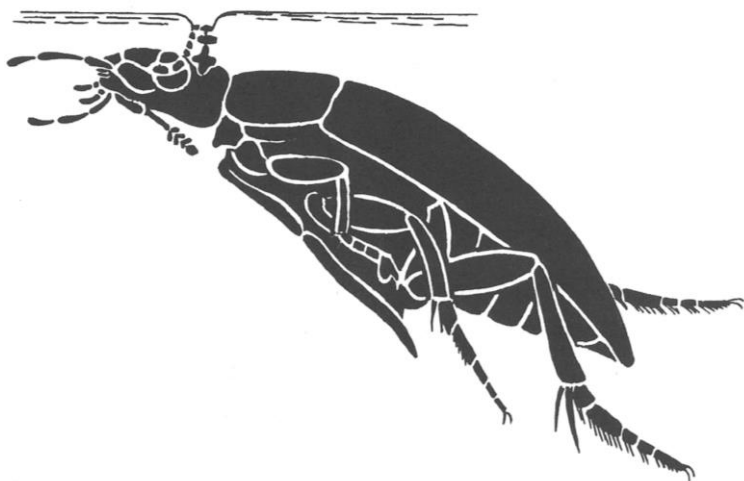
11. U hmyzu a jeho larev žijících ve vodě se vyvinula celá řada přizpůsobení k dýchání pomocí vzdušnic i pod vodou. Doplň jednotlivé typy dýchání k živočichům v tabulce. Některé typy dýchání použiješ vícekrát.

typy dýchání: bublina na těle, dýchací trubička, vzdušnicové žábry

živočich	typ dýchání
jehlanka	
klešťanka	
larva chrostíka	
larva jepice	
larva komára	
znakoplavka	

12. Na obrázku je zachycen jeden z našich vodních brouků u vodní hladiny.

**A) Brouk, který si tímto způsobem doplňuje zásobu vzduchu, se nazývá:
(stačí rodový název)**

.....

B) Podtrhni, na které části těla má zásobní bublinu vzduchu.

pod krovkami   na hřbetě   na břišní straně   kolem celého těla

13. Následující text doplň pojmy z nabídky:

Měňavka obklopila částici potravy ..... Uzavřela ji do váčku zvaného
....., který následně splynul s .....
Látky z rozložené potravy pak pronikly do .....

Nabídka: *cytoplazma, jádro, klky, panožky, plastid, potravní vakuola, tylakoid,
váček s trávicími enzymy*

14. U medúzy nebo velkých ploštěnek se dostávají rozložené látky z potravy ke tkáním bez účasti oběhové soustavy.

Zaškrtni typ trávicí soustavy, který to umožňuje.

- a) Trávicí trubice, která je rozčleněná na ústa, hltan, jícn, žaludek, střevo a řiť.
- b) Trávicí trubice, která je nečleněná a prochází rovně tělem.
- c) Trávicí dutina, která je silně rozvětvená.

15. Larvy síťokřídých (například mravkolev, zlatoočka, ploskoroh) se nestrávených zbytků potravy zbavují až po dosažení dospělosti, po několika měsících vývoje. Jakým způsobem konzumují kořist, aby omezily množství těchto zbytků?

- a) Rozkoušou ji na malé kousky.
- b) Mimetělně ji natráví a pak vysají.
- c) Spolknou ji vcelku a kutikulu vyplivnou.
- d) Nechají ji zahnít a pak ji vysají.

16. Mšice přijímají jako potravu velké množství rostlinné šťávy, značnou část cukrů v ní obsažených však vzápětí vyloučí.

A) Jak se tato vyloučená cukernatá látka nazývá?

.....

B) Která složka potravy je v rostlinné šťávě zastoupena tak málo, že mšice musí nasát velké množství šťávy, aby pokryly svoji potřebu?

- a) tuky
- b) minerály
- c) cukry
- d) bílkoviny

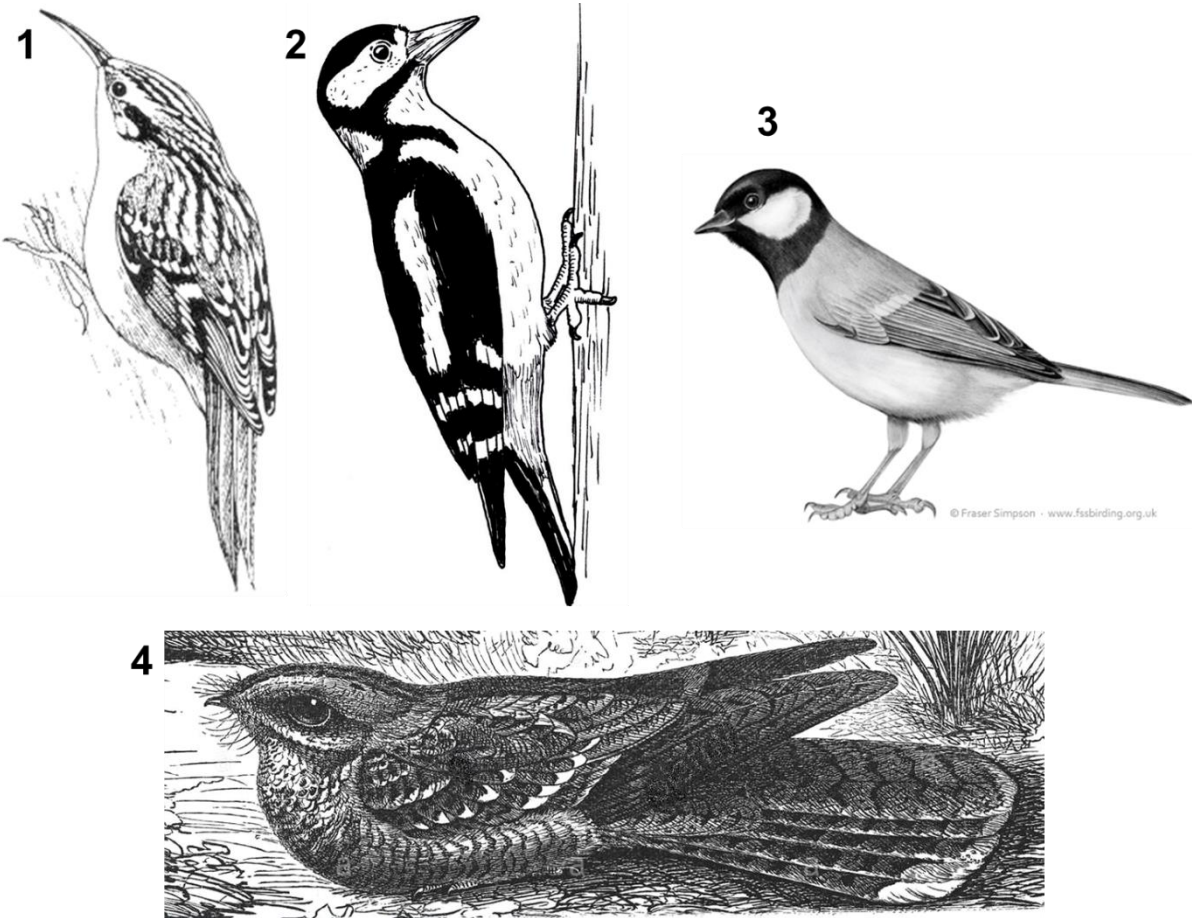
17. U ptáků, kteří se živí hmyzem, se vyvinul různý tvar zobáku podle toho, jakým způsobem hmyz loví. Číslo obrázků přiřaď k pojmům z následující nabídky.

lov za letu .....

sběr na povrchu listů .....

vytesání ze dřeva .....

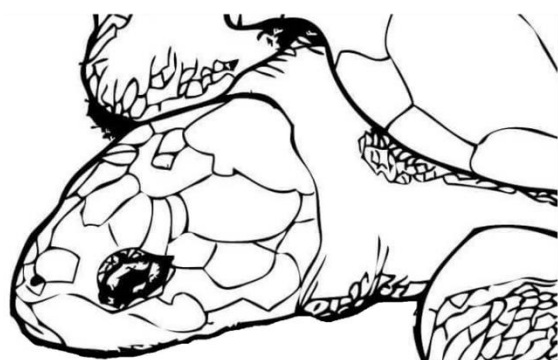
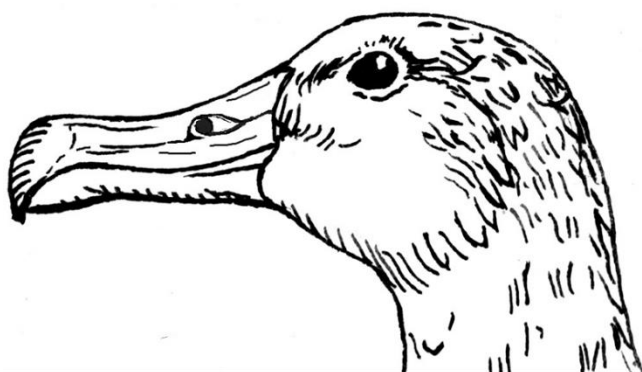
vytažení ze štěrbin .....

18. Blanokřídlí zajišťují larvám potravu rozmanitými způsoby. U jednotlivých zástupců označ křížkem, zda o larvy pečují společenství, vyvíjejí se paraziticky v hnízdě jiných blanokřídých, nebo žijí jako parazitoidi uvnitř těla hostitele.

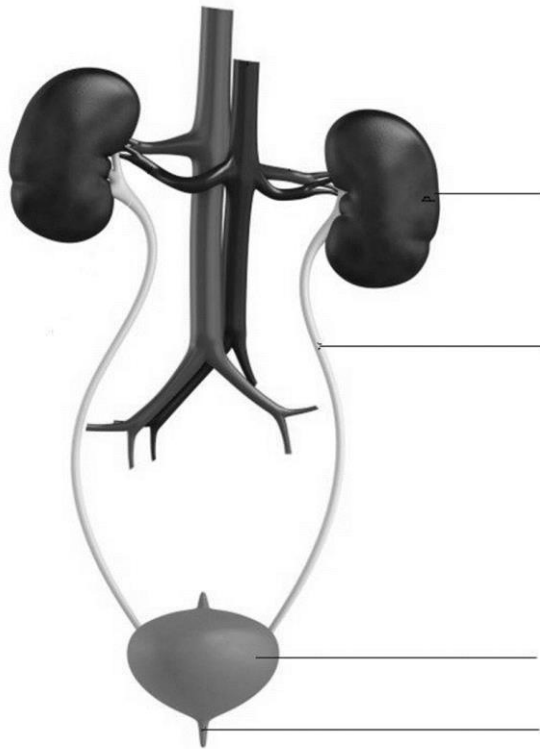
	společenství	hnízdní parazit	parazitoid
lumek			
mravenec			
pačmelák			
včela			

19. Na nákresu hlavy mořských živočichů označ šipkou tu část, kde jsou umístěny solné žlázy vylučující přebytečnou sůl.

20. Na obrázku vidíš stavbu vylučovacího ústrojí savce.

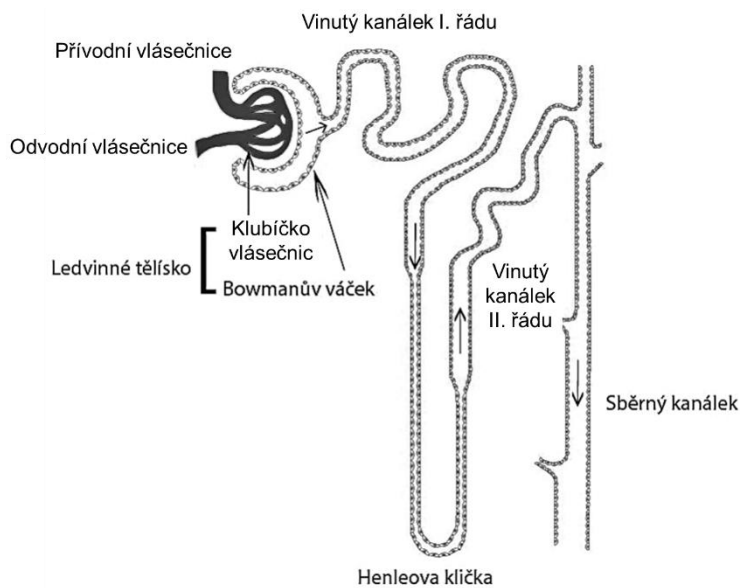
A) Napiš názvy jednotlivých orgánů.

B) Uveď jeden z těchto orgánů, který chybí ptákům.

.....

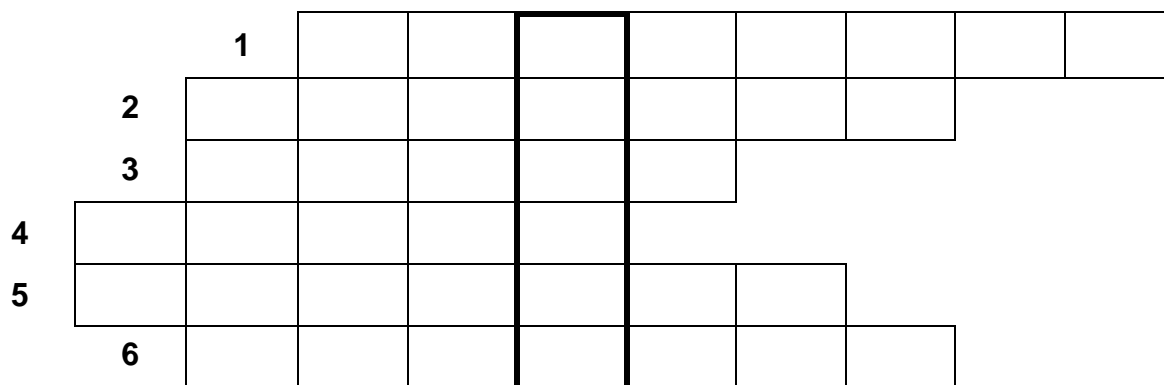
21. V ledvinách zajišťují zpětné vstřebávání vody a dalších důležitých látek do krve kanálky nefronu, zejména Henleova klička (na obrázku).

Někteří živočichové mají Henleovu kličku v poměru k ostatním částem nefronu velice dlouhou, vstřebávání vody je u nich tedy velmi účinné. Podtrhni rodové jméno jednoho živočicha, pro kterého to platí. Souvislost hledej v prostředí, ve kterém žije.

bobr, hroch, tarbíkomyš, vydra

22. A) Vylušti doplňovačku.

1. Chloroplasty patří mezi buněčné .....
2. Orgán, ve kterém dochází k mechanickému i chemickému trávení.
3. Část dýchacích cest suchozemských obratlovců
4. Trubice, která ústí do žaludku.
5. Párový vylučovací orgán obratlovců
6. Produkt rozkladu aminokyselin

B) Tajenka: .....

C) Podtrhni v textu správný výraz:

„TAJENKA“ je zásobní / odpadní látka, která se u křížáků / klíšťat ukládá do tukového tělesa / pokožky.

Praktická část – poznávání rostlin a živočichů

Poznej 20 předložených rostlin a hub.

1 .....

2 .....

3 .....

4 .....

5 .....

6 .....

7 .....

8 .....

9 .....

10 .....

11 .....

12 .....

13 .....

14 .....

15 .....

16 .....

17 .....

18 .....

19 .....

20 .....

Poznej 20 předložených živočichů.

- 1 .....
- 2 .....
- 3 .....
- 4 .....
- 5 .....
- 6 .....
- 7 .....
- 8 .....
- 9 .....
- 10 .....
- 11 .....
- 12 .....
- 13 .....
- 14 .....
- 15 .....
- 16 .....
- 17 .....
- 18 .....
- 19 .....
- 20 .....

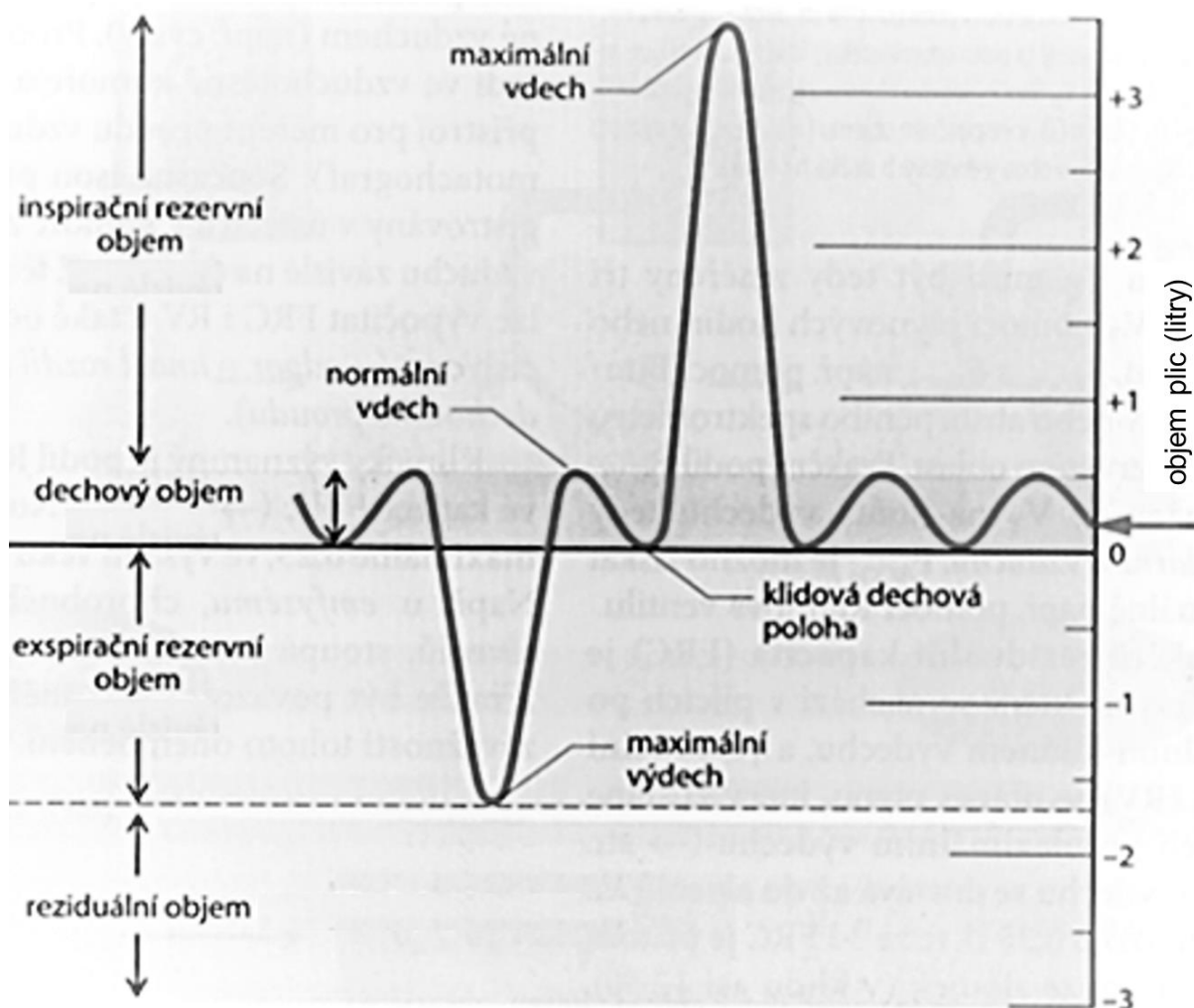
Praktická část – Laboratorní úkol

Dýchací soustava člověka

Laboratorní úkol 1. Vitální kapacita plic

Pomůcky: kalkulačka

Následující graf ukazuje objem vzduchu v plicích a jeho změny při nádechu a výdechu. Hodnoty objemu na pravé straně jsou uvedeny pro průměrného dospělého jedince. Podle popisu si můžeš jednotlivé fáze (normální vdech, normální výdech, maximální vdech, maximální výdech) vyzkoušet i na sobě. Všiměj si i toho, které svaly u toho zapojuješ.

1. Urči z grafu:

a) Jaký objem vzduchu v litrech vdechne zkoumaná osoba **při** běžném nádechu?

.....

b) Jaký objem vzduchu v litrech může ještě vdechnout zkoumaná osoba **po** běžném nádechu?

.....

c) Jaký objem vzduchu v litrech může ještě zkoumaná osoba vydechnout **po** běžném výdechu?

.....

d) Tyto tři objemy dohromady udávají **vitální kapacitu plic**. Jaká je tedy vitální kapacita plic u zkoumané osoby?

.....

e) Do celkové kapacity plic kromě vitální kapacity patří ještě reziduální (zbytkový) objem. Co tento objem vzduchu představuje?

.....

.....

2. Spočítej následující úlohy:

a) Při normální dechové zátěži (v klidu) je dechová frekvence 15 dechů za minutu. Jaký objem vzduchu v litrech se tedy za minutu vymění v plicích?

.....

b) Vdechovaný vzduch obsahuje 21 % kyslíku, vydechovaný pouze 16 %. Jaké množství kyslíku (v litrech) přejde ze vzduchu do krve za minutu při normální dechové zátěži?

.....

c) Při zvýšené zátěži (např. při dlouhém běhu) dochází k prohloubení dechu, často až na úroveň vitální kapacity plic. Zároveň se zvýší dechová frekvence na 20 dechů za minutu. Jaký objem vzduchu v litrech se tedy za minutu vymění v plicích?

.....

d) Jaké množství kyslíku přejde ze vzduchu do krve za minutu při takto zvýšené dechové zátěži?

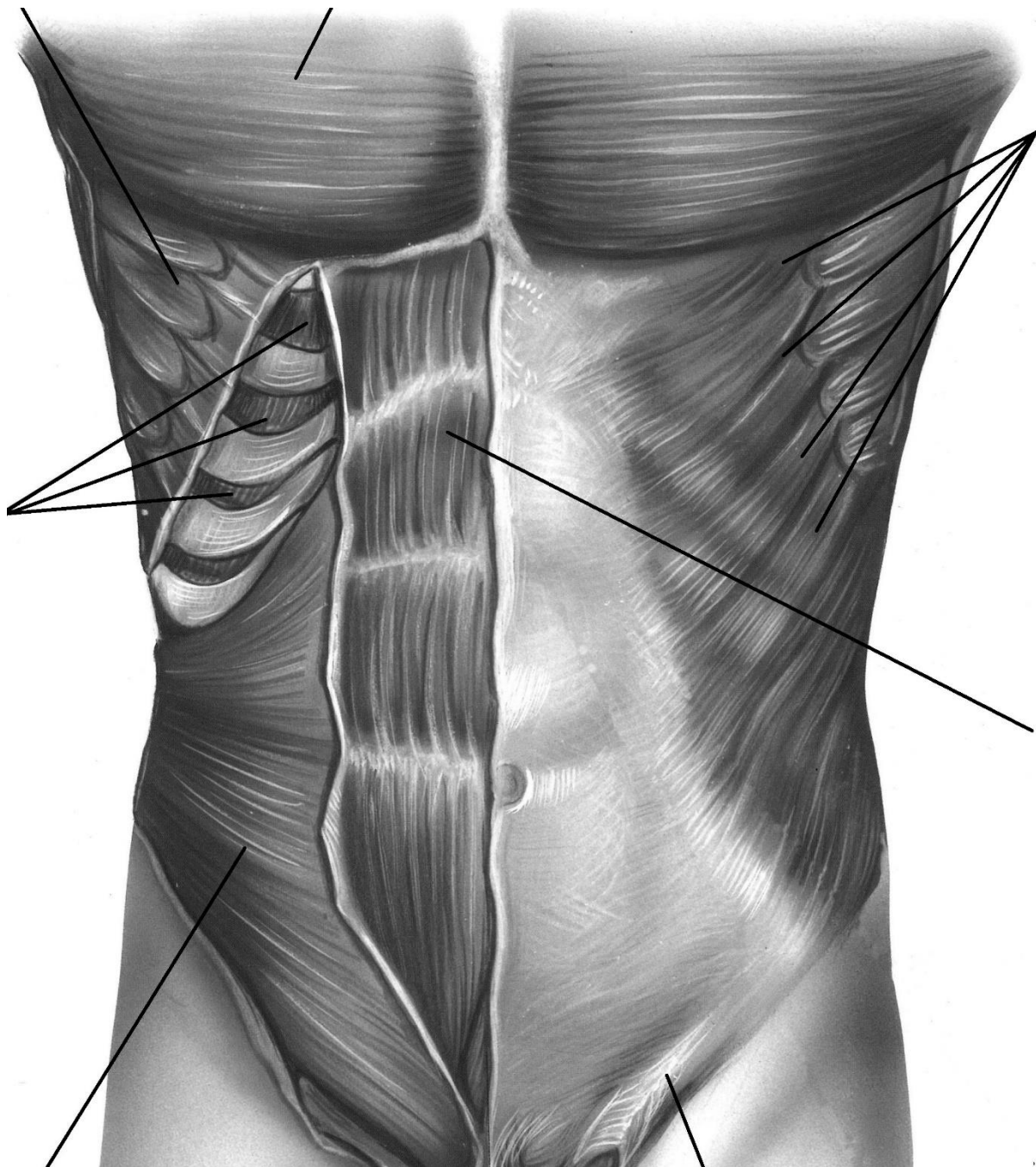
.....

3. Který sval se především zapojuje při běžném dýchání (normální vdech)?

.....

4. Na následujících obrázcích jsou zobrazeny svaly lidského trupu. Pravá polovina obrázku znázorňuje vnější vrstvu svalů, levá polovina vnitřní vrstvu.

Při zvýšeném dýchání se zapojují i další svaly. Na obrázcích označ **dvě** významné skupiny svalů, které se podílejí na dýchání – k příslušným popisným čarám přiřaď **DS** (dýchací svaly).

Laboratorní úkol 2. Důkaz oxidu uhličitého ve vydechovaném vzduchu

Oxid uhličitý vzniká při dýchání jako odpadní látka a je vydechován do okolního prostředí. Přesvědč se o tom následujícím pokusem.

Pomůcky: 2 malé kádinky (100–150 ml), 2 brčka, gumový balónek s hadičkou, malá kádinka s vápennou vodou, papír o velikosti asi 8 x 8 cm, nůžky

Postup:

1. Pořadatelé pro tebe připravili vápennou vodu, ve 200 ml vody rozmíchali lžičku oxidu vápenatého. Reakcí oxidu vápenatého s vodou vznikl hydroxid vápenatý. Vzniklou suspenzi poté přefiltrovali.
2. Do dvou malých kádinek nalij vápennou vodu do výše asi 2 cm.
3. Přibližně do středu papíru udělej nůžkami otvor, aby bylo možné jím prostrčit brčko. Papír polož na kádinku, se kterou budeš pracovat – tím zabráníš vystřikování roztoku – a brčko zasuň až na dno kádinky.
4. Po dobu půl minuty probublávej vápennou vodu atmosférickým vzduchem pomocí brčka, na které nasadíš hadičku balónku. **POZOR! Po stisknutí balónku a probublání musíš brčko nejprve z roztoku vyjmout a pak teprve balónek uvolnit. Jinak do balónku nasaješ roztok z kádinky.**
5. Papír s prostříženým otvorem přesuň na druhou kádinku s vápennou vodou a opět brčko zasuň až na dno kádinky.
6. Po dobu půl minuty **pomalou** probublávej vápennou vodu vydechovaným vzduchem pomocí brčka. Samozřejmě to nemusíš zvládnout na jeden nádech. **POZOR! Po výdechu nejprve oddal ústa od brčka, pak se teprve nadechni, následně přilož ústa k brčku a opět pomalu vydechuj. Tím zabráníš nasátí vápenné vody do úst.**

Závěr:

1. Porovnej obsah obou kádinek. Čím se liší?

.....

2. Napiš rovnici reakce, která proběhla v kádince s vydechovaným vzduchem. Do rovnice použij tyto vzorce: CaCO_3 , CO_2 , Ca(OH)_2 , H_2O .

.....

3. Jaká látka vznikla v kádince probublávané vydechovaným vzduchem a nebyla pozorovaná v kádince probublávané pomocí balonku? Napiš vzorcem nebo slovy.

.....

4. O čem tě tento pokus přesvědčil? (Srovnej množství oxidu uhličitého v atmosférickém a vydechovaném vzduchu.)

.....

.....

.....

5. Při jakém procesu vzniká v buňkách našeho těla oxid uhličitý?

.....

6. Tento proces je v rámci lidských buněk omezen jen na jeden typ organel. O které organely se jedná?

.....